

MARKO MARULIĆ, PRVI KLASIK HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI I EUROPSKI HUMANIST

SVEČANI GOVOR UZ OTKRIVANJE POPRSJA MARKA MARULIĆA
PRED FILOZOFSKIM FAKULTETOM (L. JÄGERA 9) U OSIJEKU
22. SVIBNJA 2007.

Ružica Pšihistal

UDK: 821.163.42-05 Marulić, M.: 73(497.5 Osijek)

Kada je *privraćajući za korizmenih dana* pisma Staroga testamta u Splitu davne 1501. Marulić odlučio *historiju počtene i svete udovice Judit* pretočiti u *verse harvacke* i tako je ponuditi i onima *ki nisu naučni knjige latinske aliti djačke*, pitamo se je li doista znao – kako naslućujemo iz njegova pisma J. Čipiku iste 1501. godine – kako će u hrvatskoj književnosti zauzeti ono mjesto koje u talijanskoj književnosti ima Dante.

Svojim ukupnim trojezičnim književnim opusom (na latinskome, hrvatskome i talijanskome jeziku), ponajprije dakako biblijskim epom *Juditom*, kao prvim autorskim epom na hrvatskome jeziku, Marulić je u hrvatskoj kulturnoj memoriji zauzeo mjesto koje se zrcali u metaforičkoj sintagmi »otac hrvatske književnosti«, što ju je još davne 1869. godine skovao I. Kukuljević Sakcinski ukoričivši Marulićeva djela na hrvatskome jeziku u prvu knjigu znamenite Akademijine edicije *Stari pisci hrvatski*. Od tada, točnije od prve velike Marulićeve obljetnice 1901., kada je proslava četiristote obljetnice nastanka *Judite* u Splitu i Zagrebu, u koju su uključene vodeće ustanove i uglednici iz hrvatskoga kulturnoga, znanstvenoga i javnoga života, trebala simbolički povezati dalmatinsku i bansku Hrvatsku, ovaj je atribut općeprihvaćen u hrvatskoj kulturnoj svijesti, postajući njezinom uporišnom identitetskom matricom. No, i prije ove znanstveno-književne verifikacije Marulićev je glas odjekivao u djelima hrvatskih književnika: od Marulićevih sugrađana, pripadnika splitskoga humanističkoga kruga, preko Zoranićeva pastira Marula, *koji pojaše mileći bašćinu*, Pribojevića, Hektorovića, Paskvalića, Karnarutića, Budinića, Barakovića, Kavanjanina, Kašića, pa sve do Habledića, Levakovića, J. Stojanovića, povezujući tako još davno prije nacionalne integracije hrvatski Jug i hrvatski Sjever. Marulićeva su teološko-moralistička djela na

latinskom jeziku (*Institucija, Evanđelistar, Parabole, De humilitate*) preplavila Europu 16. i 17. stoljeća, njegova su *Opera omnia* objelodanjena još 1601. u Antwerpenu. *Davidijada*, već kod Marulićevih suvremenika slavljena kao kršćanska *Eneida*, a potom gotovo četiri i pol stoljeća zagubljena, drži se ponajboljim biblijskim epom europskoga novolatiniističkoga pjesništva, a prošle je godine kod uglednoga nizozemskog nakladnika (prir. M. Marković, *Mittelateinische Studien und Texte*, Brill: Leiden) objelodanjeno i njezino peto izdanje, što svjedoči o još uvijek živu zanimanju međunarodnih latinista za Marulićev biblijsko-alegorijski ep.

Marulića su čitali i kraljevi (Henrik VIII., Manuel II., Filip II.) i sveci (F. Ksaverski, F. Saleški, I. Loyola, K. Boromejski, P. Kanizije), mučenici i progonjeni zbog odanosti Katoličkoj crkvi (među njima i F. Howard, koji je sačinio prvi engleski prijevod Marulićeve *Carmen*, i T. More, koji u londonskome zatvoru ispisuje bilješke uz jedno izdanje *Evanđelistara* pripravlajući se na mučeništvo); njegova je čudesna *Carmen de doctrina Domini nostri Jesu* doživjela, što u latinskome izvorniku, što u prijevodima na desetak jezika, više od stotinu izdanja kod najuglednijih europskih nakladnika.

Europa 16. i 17. st., proživljavajući teške krize i pogođena trima zlima (razbijenim religioznim jedinstvom, Turcima, vjerskim progonima i građanskim ratovima) bila je upravo *gladna* Marulićevih knjiga. No, veličina je Marulićeva ležala upravo u odluci da svoj pjesnički dar okruni biblijskim spjevom na materinskome jeziku, a da su ga Splićani trebali »onako kao što žedan čovjek na ljetnoj žezi dočekuje izvor hladne vode«, kako je to slikovito izrekao I. Milčetić (1901.), svjedoči i činjenica da je u nepune dvije godine njegova *plavca nova* doživjela tri izdanja.

Marulićeva je *fortuna* u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti ipak bila promjenjiva, oviseći – kao što je to u našim svagdašnjim prilikama uobičajeno – od vladajućih ideologijskih i političkih Scila i Haribda. No, čak i tada kada su Marulićeve obljetnice protjecale suzdržano (1950.) ili posve potisnuto (1971., 1974.) u strahu od pretjeranoga isticanja njegova nacionalnoga predznaka, čak i tada kada se sjena sverazarajućih *maretićevskih* i *krležijanskih* gesta poricanja kršćanskih temelja hrvatskoga kulturnoga identiteta nadvila nad likom prvoga klasika hrvatske književnosti, Marulić je i kao »znak osporavan« neprekinutoga kontinuiteta živio u hrvatskoj kulturnoj memoriji, te hranjen glasom hrvatskih pjesnika, znanstvenika, glazbenika i likovnih umjetnika dočekao velike obljetnice s početka trećega tisućljeća (2000., 2001.).

Marulić: hrvatski pjesnik i katolički humanist bio je naš prijedlog za Europu trećega tisućljeća, kako je stajalo u naslovu međunarodnoga skupa održanoga u Rimu (1998.) i Splitu (1999.), a svečane proslave obljetnica 2000. i 2001. koje su imale najviši kulturni nacionalni značaj, brojna otkrića Marulićevih djela po svjetskim knjižnicama, novi svesci Marulićevih *Sabranih djela*, pa i prvotisci nekih nepoznatih ili zaboravljenih Marulićevih djela, književnopovijesne sinteze (Tomasovićeve monografije: 1989., 1999.), kao i ustrajan rad splitskoga *Centra*

za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkoga kruga (*Marulianum*: B. Lučin i B. Jozić), koji je suradnjom s inozemnim sveučilišnim i kulturnim ustanovama promovirao Marulića diljem svijeta te redovitim međunarodnim znanstvenim skupovima koji se na Dan hrvatske knjige 22. travnja održavaju u Splitu, nevjerojatno živa mreža intelektualne razmjene i suradnje domaćih i inozemnih *marulologa*, sve je to pridonijelo konačnoj *kanonizaciji* Marulića kao prvoga klasika hrvatske književnosti i prvoga hrvatskog pisca *svjetskoga glasa* (Slamnig). Nedvojbeno je tako da je danas Marulić i po svojem autoriskome opusu i po razini i opsega *maruloloških* istraživanja ovjeren kao nacionalni klasik, *hrvatski Dante*, za što je i sam dao povoda u već spomenutu talijanskome pismu J. Čipiku. Splitski *Vergilije*, kako su ga nazivali suvremenici, *poeta christianus*, *poeta doctus* i *začinjavac*, kako je Marulićevu vokaciju lucidno sažeo Tomasović, Marulić je u polutisućljetnom vremenskome luku ostao trajnim označiteljem najviših postignuća hrvatske književnosti i kulture, njezine ukorijenjenosti u kršćanskoj vjeri i pripadnosti europskome civilizacijskome krugu.

Danas je Maretićeva ocjena (1886.) »kako se svi slažu koji su čitali Marulića kako mu pjesnička vrijednost ne stoji baš visoko iznad ništice«, kao i Krležina presuda (1947.) o »zloj kobi našega humanizma koji se ugasio, zapravo zaglavio u pokornosti Crkvi Katoličkoj i istinitoj vjeri«, dokument jednoga nestaloga vremena, vremena u kojemu je svaki trag kršćanske vjere mirisao na *herezu* i vraćao Marulića u okrilje »mračnoga srednjeg vijeka« (M. Franičević). Tada nepoznata i nepodobna sintagma: *kršćanski humanizam*, danas je na sreću odgonetka Marulićeva humanističkoga programa obnove Europe povratkom na vrjednote izvornoga kršćanstva, formula koja pomiruje Marulićevu humanističku učenost i kršćansku zauzetost.

Hrvatska se kulturna javnost i vanjskim znacima odavanja počasti odužuje svojemu klasiku, što je uobičajena praksa i kod ostalih europskih naroda. Po Maruliću se zovu učilišta i odličja, kulturne i znanstvene priredbe, trgovi i ulice, njegov je lik jedan od devet na hrvatskim novčanicama. Marulićevi spomenici u Splitu, Zagrebu (gdje je od ideje do realizacije prošlo stotinu godinu!), Kninu, Mostaru, Vukovaru, Berlinu, Rimu, Punta Arenasu, Budimpešti, Bratislavi, Vilniusu, Santiagu – simboličke su geste Marulićeve *zavičajnosti* u hrvatskome kulturnom prostoru, naša poveznica s učenim svijetom, kako je to bilo i diljem Europe u 16. i 17. st., hrvatska pristupnica u krug europske kulture i uljudbe. Otkrivanja Marulićevih spomenika diljem Hrvatske i svijeta nisu dakle pokušaj širenja Marulićeva *kulta*, kako se može čuti u našoj *panpolitičkoj* »kulturi osporavanja«, već zaslužni spomenički događaji u koje se s radošću uključuje i Osijek, pridružujući se tako zemljovidu *Marulovih gradova*.

Premda književnost odavno nije »čuvarica hrvatskih prava, tumač narodnih težnja, službenica narodnih ideala« (I. Elegović), kako se to moglo čuti na obljetnici 1901., i danas, 2007., ne treba zaboraviti kako Marulić nije samo jedna od brojnih jedinica *linearnoga* informativnoga književnopovijesnoga pamćenja nego je upravo u širokom povijesnom luku od pohvalnica i prigodnica Marulićevih suvremenika

do Ujevićeva antologijskoga *Oproštaja*, do Matoša, Nazora, Vladimira Kovačića, Petrasova Marovića, Fiamenga, Maroevića, Stamaća, Paljetka potvrđen kao kreativna matrica u vertikali hrvatskoga pjesništva te ustrajnim radom domaćih i inozemnih *marulologa* i *marulofila*, brojnim glazbenim, scenskim, likovnim i kiparskim umjetničkim djelima – a među potonjima zasigurno posebno mjesto pripada Lipovčevu Maruliću koji je danas, poslije Vukovara i Santiaga, stigao i u Osijek – pohranjen u *kreativno* kulturno pamćenje hrvatske i Europe. Upravo je stoga Marulić, kao i njegov spomenik, otporan prema vremenu te kadar svojim imenom i likom označiti jednu od najsajnijih stranica hrvatske i europske kršćanske kulture.

